

MOSH EKINIDA O‘SIMLIKXO‘R QANDALALARNING TARQALISHI VA ZARARI

Esanbayev Shamsi,
Nosirov Baxtiyor Saloxiddinovich,
Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna,
Xudoyberdiyev Alisher Akmal o‘g‘li,
Toshkent davlat agrar universiteti.

Annotation. According to studies carried out in the Tashkent region, alfalfa is the main harmful organism of worms: 18,7-22,4% of crops is the main crop and is twice as high as the second crop, on average 42,7-48,4%.

Keywords: mosh, specialized pest, *Lygus pratensis* L, *Adelphocoris lineolatus* Goes, *Creontiades pallidus* Rfmb.

Аннотация. Согласно исследованиям, проведенным в Ташкентской области, люцерна является основным вредным организмом клева: 18,7-22,4% посевов является основной культурой и в два раза выше, чем повторной, в среднем 42,7-48,4%.

Ключевые слова: маш, специализированный вредитель, люцерновый клон, полевой клон, хлопковый клон, степень вредоносности.

Kirish. Ma'lumki, keyingi yillarda respublikamizda mosh ekinidan olinadigan mahsulotlarga bo'lgan ehtiyoj va talab keskin ortib bormoqda. Mosh qurg'oqchilikka chidamli, resurstejamkor ekin, uni yetishtirishda katta xarajat talab etilmaydi. Mosh tuproq unumdorligini yaxshilaydi, uning ildizlarida vegetatsiya davomida azot to'plovchi bakteriyalar to'planadi. Vegetatsiya davrida ob-havoning qulay sharoitlarida u gektariga 200 kg miqdorgacha azot to'plashi mumkin. Shuning uchun mosh ildizlarini dalada qoldirib, yerni haydash tavsiya etiladi.

Almashtirish ekish tizimida mosh yaxshi o'tmishdosh ekin hisoblanadi. Mosh boshqa ekinlarga qaraganda hozirgi kunda eksport qilishga juda qulay oziq-ovqat ekinini bo'lib, uning poyasi chorvachilikda to'yimli ozuqa hisoblanadi, doni esa inson uchun anorganik va organik moddalarga boyligi bilan ajralib turadi. Olimlarning tadqiqotlariga ko'ra, mosh ekinida 29 turdan ortiq zararkunandalarning uchrashi kuzatilgan. Tuganak uzunburunlar, o'rgimchakkanalar, g'o'za tunlami, ildiz kemiruvchi tunlamlar, shiralar, g'ovak hosil qiluvchi no'xat pashshasi, beda qandalasi moshning asosiy zararkunandalaridir [1, 2, 3,4].

Moshda hozirgi kunda qandalalarning 3 turi uchrashi kuzatildi, bulardan dala qandalasi - (*Lygus pratensis* L), beda qandalasi - (*Adelphocoris lineolatus* Goes) va Surxondaryo viloyati sharoitida g'o'za qandalasi (*Creontiades pallidus* Rfmb.) hisoblanadi.

Mosh ekinida zarar keltiriyotgan qandalalar orasida keng tarqalgani beda qandalasi bo'lib, u o'simlikning shonalash va gullash davrida guldonini so'rishi natijasida gullar to'kilib ketadi, dukkaklari to'liq rivojlanmaydi.

Tadqiqot materiallari va uslubi. Toshkent viloyati sharoitida 2023 yilda olib borilgan tadqiqotlarda mosh ekinidagi qandalalarning turlari, tarqalishi va zarari o'rganildi.

Toshkent viloyati sharoitida olib borilgan tadqiqotlarimizning asosiy maqsadi dukkakli don ekinlarining asosiy zararkunandalardan qandalalar turkumiga mansub beda qandalasining moshni asosiy va takroriy ekin sifatida ekilganda zararlashi darajasini o'rganish uchun Toshkent viloyati Qibray tumani O'simlikshunoslik ilmiy-tadqiqot instituti tajriba maydonida hamda Toshkent davlat agrar universiteti qoshidagi "Qishloq xo'jaligida

Beda qandalasining asosiy va takroriy ekilgan moshda zararlash darajasi

№	Tadqiqot olib borilgan xo‘jaliklar	Ekilgan vaqti, kun	O‘rtacha 100 tup o‘simlikdagi zararkunandalar soni, dona		Zararlanish darajasi, %
			Jami zararkunandalar soni, dona	Shundan 100 tup o‘simlikdagi zararlangan o‘simliklar soni, dona	
Asosiy ekin sifatida ekilganda					
1.	O‘simlikshunoslik ITI	2.04.2023	10,2	18,7	18,7
2.	ToshDAU “Qishloq xo‘jaligida innovatsion ishlanmalar va maslahatlar markazi” DUK tajriba maydoni	10.04.2023	13,7	22,4	22,4
Takroriy ekin sifatida ekilganda					
3	O‘simlikshunoslik ITI	18.06.2023	33,7	42,7	42,7
4	ToshDAU “Qishloq xo‘jaligida innovatsion ishlanmalar va maslahatlar markazi” DUK tajriba maydoni	14.06.2023	36,5	48,4	48,4

innovatsion ishlanmalar va maslahatlar markazi” DUK tajriba maydonida moshni erta muddatda ekilganda va kechki muddatda, ya’ni takroriy ekin sifatida ekilgan maydonida tadqiqotlar olib borildi.

Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi. Tajriba natijasiga ko’ra, beda qandalasi moshni asosiy ekin sifatida ekilganda 18,7-22,4% gacha zararlayotgani aniqlandi.

Tadqiqotlarda kuzatilishicha, qandalalar kuchli zararlagan

maydonlarda moshning gullari to’kilib ketishi va dukkaklari hosil bo’lmisligi kuzatildi. Takroriy ekin sifatida ekilganda esa ularning zarari ikki marta ko’p bo’ladi. Bizning tadqiqotlarda Toshkent viloyatida o’simlikxo’r qandalalarning zarari o’rtacha 42,7-48,4% ni tashkil etdi.

Xulosa shuki, mosh ekinida o’simlikxo’r qandalalarga qarshi kimyoviy vositalardan “Primagold” 36% em.k. 1,0l, “BI-58” (yangi) 40% em.k preparatlarini qo’llash tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Alimjanov R.A. “Dukkakli va dukkakli don ekinlarining zararkunanda hasharotlar tomonidan zararlanishi.” O’zFA nashriyoti. 1968 y.
2. В.Н.Полевщикова, В.Н.Сорокина. “Вредители и болезни кормовых и зернобобовых культур.” Т. «ФАН». - 1967,- С. 85-100.
3. Xo’jaev Sh.T., Sattarov N., Musaev D. “G’o’zada o’simlikxo’r qandalalarning zarari.”//Agrokimyohimoya va o’simliklar karantini” jurnali.-Toshkent, 2017. №2. B. 35-37.
4. Xolliiev A. “Dukkakli don (no’xat, loviya, mosh) ekinlarining asosiy zararkunandalari”//“Agro ilm” jurnali. Toshkent, 2014. №4(32). 45-46-b.

UO’T: 632.633.31.7.934

MOSH EKINIDA ZARARKUNANDALARNING TUR TARKIBI VA UCHRASH DARAJASI

**Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna,
Tashpulatov Uygun Bekmurzayevich,
Xudoyberdiyev Alisher Akmal o’g’li,
Toshkent davlat agrar universiteti.**

Annotation. The article found that 27 species of pests mung beans, causing varying degrees of damage to crops. Among the pests encountered, it was noted that the main dominant species are spider mites, aphids, cotton bollworms, and grain bruchus.

Key words: mung bean, pest, species composition, specialized pest, harmfulness, economic damage.

Аннотация. В статье было обнаружено, что в маше было обнаружено 27 видов вредителей, вызывающих разную степень повреждения сельскохозяйственных культур. Среди встречающихся вредителей отмечено, что основными доминирующими видами обыкновенный паутиный клещ, тля, хлопковая совка и зерновые брухусы.

Ключевые слова: маш, вредитель, видовой состав, специализированный вредитель, вредоносность, экономический ущерб.

Kirish. Dunyo qishloq xo’jaligining asosiy tarmog’i hisoblangan dukkakli don ekinlari inson uchun eng zarur oqsil, yog va uglevodlarga boy bo’lganligi sababli inson organizmi tomonidan ko’p talab qilinadigan oziq-ovqat mahsuloti hisoblanadi. Shunga ko’ra, moshga zarar etkazib, hosilning keskin kamayib ketishiga sabab bo’layotgan zararkunandalarning tur tarkibi, bioekologik xususiyatlari, tarqalishi va zararini o’rganish asosida ularning miqdorini boshqarish hamda ishlanmalarni amaliyotga keng joriy etish borasida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar natijalarini tatbiq etish dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Jahonda bugungi kunda Xitoy, Hindiston, Koreya, Rossiya va boshqa bir qator mamlakatlarda mosh ekinidan olinadigan hosilga bo’lgan talabni qondirishda bir qancha keng ko’lamli chora-tadbirlar amalga oshirilgan. Moshning zararkunandalariga qarshi kurash usullari bo’yicha olib borilayotgan tadqiqotlar natijasida ushbu ekinlardan olinadigan hosildorlikni saqlab qolish imkoniyati yaratiladi. Mosh asosan keng maydonlarga takroriy muddatda ekiladigan o’simlik bo’lib, uning zararkunandalariga qarshi kurashishning usullarini zamonaviy texnologiyalarga mos ravishda ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri bo’lib hisoblanadi.

Respublikamiz sharoitida mosh ekinidan olinadigan hosilga bo’lgan talabni qondirishda bir qancha keng ko’lamli islohotlar va chora-tadbirlar amalga oshirildi. Hozirgi kunda g’alladan bo’shagan maydonlarga takroriy ekin sifatida keng maydonlarga asosan mosh ekinini ekish ishlari tashkil etildi.

Dukkakli don ekinlaridan yuqori hosil olish bugungi kunning dolzarb muammolaridan hisoblanadi. Bugungi kunda dunyoning ko’pgina mamlakatlarida, jumladan, O’zbekistonda ham, dukkakli ekinlarga zarar keltirib yashovchi ko’plab turdagi zararkunandalar uchrab, jiddiy zarar keltiradi. Bular keltiradigan zarari esa bir necha millionlab dollarni tashkil etadi. Dukkakli don ekinlarining zararkunanda va kasalliklariga qarshi kurash choralari ilmiy asoslangan, iqtisodiy tejimli va atrof-muhitni kam ifloslantiruvchi bo’lishi kerak. Respublikamiz sharoitida dukkakli don ekinlarini zararkunandalardan himoya qilish uchun ularning paydo bo’lish vaqtini oldindan bilish va shu asosda yuqori samarali vositalar, yangi zamonaviy, ekologik xavfsiz kurash choralari yaratish muhim masalalardan biridir [2,3,5].

Tadqiqot materiallari va uslub. Shuning uchun mosh dalalarida uchragan zararkunandalarning tur tarkibini aniqlash va sistematik tahlil qilish maqsadida tadqiqotlar olib borildi.